

Verkiezingen en de economie

Het onderzoek naar het verband tussen economische en politieke factoren staat nog in de kinderschoenen. Aan de politiek-economische modellen die tot nu toe zijn ontwikkeld, kleven vele tekortkomingen. In dit artikel wordt verslag gedaan van een poging een bevredigend, op Nederland empirisch toegepast, kiesmodel te ontwerpen. In dit model worden populariteits- en beleidsreactiefuncties geschat. De populariteit van een regeringspartij blijkt significant af te hangen van de toestand van de economie, met name van de inflatie en de werkloosheid. De uitkomsten van het model laten verder zien dat het kabinetsbeleid niet beïnvloed wordt door een stijging of daling van de kiezerspopulariteit. De auteurs laten zien dat onder de veronderstelling van contante populariteit van de kleine politieke partijen, de VVD en het CDA er flink op achteruit en de PvdA er op vooruit gaat in vergelijking met de verkiezingen van 1982. Dit stemt overeen met recent opinieonderzoek.

DRS. P.S.A. RENAUD – DRS. A.J.H.C. SCHRAM*

Inleiding

In mei 1986 zijn de verkiezingen voor de Tweede Kamer. Het is bijna communis opinio dat de huidige regeringcoalitie haar kansen probeert te vergroten door allerlei cadeautjes aan de burgers te geven, zoals een verhoging van de koopkracht.

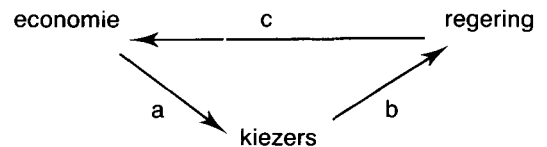
In de economische theorie van het overheidsgedrag, en zeker in empirische studies, wordt vaak een sterk verband verondersteld tussen de wil van politici om de verkiezingen te winnen en het gevoerde economische beleid. Iedereen is het er over eens dat economie en politiek nauw met elkaar verbonden zijn: de economische ontwikkeling is afhankelijk van politieke factoren en omgekeerd beïnvloeden economische factoren politieke beslissingen.

Er zijn drie essentiële schakels in de interactie tussen economie en politiek te onderscheiden, te weten: de evaluatie van de economie door de kiezers, hun stemgedrag en de reactie van de regering op economische ontwikkelingen en op het verloop van haar populariteit. De eerste twee schakels worden vaak samengenomen in een zogenaamde populariteitsfunctie. Een populariteitsfunctie meet het verband tussen de toestand van de economie en de populariteit van een partij. De populariteit van een partij wordt gemeten door allerlei regelmatig opinieonderzoek, waarbij verondersteld wordt dat deze peilingen een betrouwbare (in technische zin zuivere) schatting opleveren van eventuele verkiezingsuitslagen. Bij de derde schakel wordt gebruik gemaakt van de beleidsreactiefunctie. Deze meet, gegeven de motieven van een beleidsmaker, het gebruik van verschillende beschikbare beleidsinstrumenten.

Schematisch kan de wisselwerking tussen politiek en economie, sterk vereenvoudigd, worden weergegeven als in de figuur.

Dit artikel is als volgt opgebouwd. Eerst worden enkele modellen besproken die het verband tussen economische en politieke variabelen beschrijven. Vervolgens presenteren wij het door ons ontwikkelde en op Nederland empirisch toegepaste kiesmodel en gaan wij kort in op pogingen het model verder uit te bouwen. Het betoog wordt afgerond met een korte discussie naar aanleiding van de resultaten.

Figuur 1. Wisselwerking tussen politiek en economie

waarbij

- a: de beoordeling van macro-economische variabelen door de kiezers;
- b: de verandering van het stemgedrag door deze beoordeling;
- c: beleidsreactiefunctie.

Een overzicht van enkele modellen

Frey en Schneider

Het eerste te behandelen model is in de economische literatuur zeer bekend. Het is ontwikkeld door Bruno Frey en Friedrich Schneider 1). Het idee achter het model is zeer eenvoudig. De partijen die op een bepaald moment in

* De auteurs zijn verbonden aan de Faculteit der Economische Wetenschappen van de Universiteit van Amsterdam. Van financiële ondersteuning door de Nederlandse Organisatie voor Zuiver Wetenschappelijk onderzoek, ZWO, is dankbaar gebruik gemaakt. Zij danken prof. dr. F.A.A.M. van Winden voor diens commentaar. Het onderzoek waarvan in dit artikel verslag wordt gedaan maakt deel uit van het onderzoeksprogramma 'Economische politiek en belangenstellingen' van de Universiteit van Amsterdam (PEPCI-papier 85.09).

1) Zie onder andere: B.S. Frey en F. Schneider, An empirical study of politico-economic interaction in the United States, *Review of Economics and Statistics*, jg. 60, nr. 2, 1978, blz. 172 – 183; B.S. Frey en F. Schneider, A politico-economic model of the United Kingdom, *Economic Journal*, jg. 88, 1978, blz. 243-253; F. Schneider en B.S. Frey, Politico-economic models of macroeconomic policy, in: T.D. Willet (red.), *Inflation and the political business cycle*, The Pacific Institute, San Francisco, 1985.

de regering zitten, hebben een monopolie bij het nemen van politieke beslissingen en zullen dus proberen de, door hun ideologie bepaalde, doelen na te streven, hetgeen meestal vertaald wordt in het voeren van een links of rechts beleid. De regering moet zich echter bij iedere verkiezing onderwerpen aan het oordeel van de kiezers. In dit model wordt verondersteld dat politici onder alle omstandigheden willen (blijven) regeren. Zijn er dus aanwijzingen dat een partij na de verkiezingen de regeringsmacht dreigt te verliezen, dan zal deze partij haar beleid dusdanig wijzigen dat zij weer voldoende populair wordt onder de kiezers. Samengevat komt dit op het volgende systeem neer. De regering is in staat door middel van haar economisch beleid (begrotings-, monetair of inkomensbeleid) de economische toestand te veranderen. De toestand van de economie wordt beoordeeld door de kiezers. Naar aanleiding van deze evaluatie besluiten kiezers al of niet op een bepaalde partij te stemmen. Kortom, de toestand van de economie beïnvloedt de verkiezingsuitslagen. De verkiezingsuitslagen op hun beurt bepalen de samenstelling van de regering. En zo is de cirkel rond.

Het model van Frey en Schneider neemt dus de stappen a en b uit de figuur te zamen tot de reeds genoemde populariteitsfunctie. De populariteitsfunctie in hun model verklaart de populariteit van de regering uit de economische variabelen inflatie, werkloosheid en de groei van het reële beschikbare inkomen; inflatie en werkloosheid hebben een negatief en de groei van het reële beschikbare inkomen heeft een positief effect op de populariteit. Bij stap c onderscheiden Frey en Schneider twee situaties: de populariteit is beneden een zekere kritieke waarde (populariteitstekort), en de populariteit is groter dan een bepaalde kritieke waarde (populariteitsoverschot). In het geval van een populariteitstekort verhoogt de regering de uitgaven proportioneel met het tekort, omdat dit volgens de geschatte populariteitsfunctie leidt tot een grotere populariteit. Zij is echter in haar gedrag beperkt door economische restricties zoals een evenwichtige betalingsbalans of het vermijden van een te grote stijging van arbeidskosten. In het geval van een populariteitsoverschot zal de regering haar beleid bepalen op grond van haar ideologische inzichten. De ideologie van een regering wordt vertaald in termen van een zeker aandeel van bepaalde categorieën overheidsuitgaven in het nationale inkomen. Een linkse regering zal een hoger aandeel van de overheidsuitgaven nastreven dan een rechtse.

Frey en Schneider hebben hun model toegepast op verschillende landen zoals de Verenigde Staten, Engeland en de Bondsrepubliek. De empirische resultaten lijken hun hypothesen te bevestigen. De laatste jaren is er echter veel kritiek op het model gekomen, soms op de interpretatie van de empirische resultaten, maar ook op de veronderstellingen die ten grondslag liggen aan het model 2). Voor een overzicht van de kritiek wordt verwezen naar Renaud en Van Winden 3). Vermeld worden slechts enkele punten. Ten eerste wordt in het model alleen een rol van betekenis toegekend aan de politici die in de regering zitten. De oppositie heeft geen enkele invloed op het beleid van de regering. Ambtenaren worden verondersteld slaafs de wensen van de regering na te komen. Ten tweede wordt de regering behandeld als een homogene entiteit, zonder rekening te houden met het feit dat regeringen in een meer-partijensysteem meestal uit coalities bestaan. Ten derde is de veronderstelling dat politici ten koste van alles herkozen willen worden zeer dubieus. Zij moeten dan eventueel in strijd handelen met hun ideologische overtuiging. Ten vierde geven Frey en Schneider geen theoretische onderbouwing van hun operationalisering van de ideologie van regeringspartijen noch van de gekozen populariteitsfunctie. Tot slot beperken Frey en Schneider zich tot de invloed van macro-economische variabelen op de populariteit van partijen. Het lijkt niet onwaarschijnlijk dat kiezers zich tevens (en wellicht vooral) richten op hun persoonlijke economische omstandigheden, of die van de groep waarmee ze zich verbonden voelen.

Fiorina, Hibbs en Van Winden

De drie nu te bespreken modellen gaan in op het vierde punt van kritiek. Alle drie pogen zij een gedragstheoretische fundering van de populariteitsfunctie te ontwikkelen. Zij concentreren zich dus op de schakels a en b van de figuur: de beoordeling van (macro-)economische variabelen door kiezers, en de invloed hiervan op het kiesgedrag. De schakel c, de reacties van de regering op haar populariteit, blijft in deze modellen buiten beschouwing. De drie te vermelden modellen zijn ontwikkeld door Fiorina, Hibbs en Van Winden 4). Deze modellen zullen hier kort beschreven worden. Voor een uitgebreide beschrijving wordt de lezer verwezen naar de oorspronkelijke auteurs.

Fiorina gaat van een twee-partijensysteem uit waarin kiezers nu toekennen aan een reeks van standpunten, waarbij vooral standpunten omtrent economische variabelen voor ons van belang zijn. Een kiezer zal in het eenvoudigste model kiezen voor de partij die zijn of haar standpunten het beste zal verwezenlijken (of wel, op de partij die zijn/haar nut maximaliseert). Vervolgens veronderstelt Fiorina dat kiezers zich niet alleen oriënteren op programma's maar ook rekening houden met het gedrag van politieke partijen in het verleden. Voor regeringspartijen betreft dit het werkelijke gedrag, voor oppositiepartijen gaat het om het hypothetische, beloofde gedrag. Op deze wijze bouwt iedere kiezer een bepaalde partij-identificatie op uit de prestaties van partijen in het verleden. Een politieke partij zal alleen haar populariteit door extra uitgaven kunnen verhogen indien de waardering voor deze uitgaven voor meer kiezers de identificatie met de andere partij overtreft, dan dat er eigen kiezers verloren gaan. Een groot nadeel bij dit verhaal van Fiorina is dat hij geen empirische toetsing presenteert, en dat derhalve het realiteitsgehalte onduidelijk blijft.

Hibbs presenteert een model 5) waarin de populariteit van een regeringspartij (helaas wordt ook in dit model geen rekening gehouden met coalities) wordt verklaard uit een, door sociale klasse bepaalde, verbondenheid of afkeer, alsmede uit een som van huidige en vroegere prestaties van deze partij op economisch gebied. Als de huidige oppositie voorheen de regering gevormd heeft, werken prestaties met een negatief teken door in de populariteit van de huidige regeringspartij. Volgens Hibbs worden partijen vooral beoordeeld op veranderingen in de bovengenoemde macro-economische grootheden, te weten inflatie, werkgelegenheid en koopkracht. Hibbs presenteert een empirische toepassing van zijn model voor Groot-Brittannië. Zijn voornaamste conclusies zijn dat de door klasse bepaalde uitgangspunten aangevuld moeten worden met de evaluatie van genoemde economische grootheden. Belangrijk hier is echter zijn conclusie dat de verdisconteringsfactor voor vroegere prestaties rond de 87% per kwartaal ligt in Groot-Brittannië. Bij een regeringsperiode van vijf jaar betekent dit dat naast de prestaties van vroegere regeringen, de prestaties van de vijf regeringsjaren respectievelijk een gewicht van 0,1, 0,2, 0,3, 0,6 en 1

2) Zie onder andere P.S.A. Renaud en F.A.A.M. van Winden, On the importance of elections and ideology for government policy in a multi-party system, in: M.J. Holler (red.), *The logic of multi-party systems*, 1985, te verschijnen; J.E. Alt en A.K. Chrystal, *Political economics*, Harvester Press, 1983; V.K. Borooah en F. van der Ploeg, *Political aspects of the economy*, Cambridge University Press, Cambridge, 1983.

3) Zie Renaud en Van Winden, op.cit.

4) Zie M. Fiorina, An outline for a model of party choice, *American Journal of Political Science*, XXI, 3, 1977, blz. 601 - 628; D. Hibbs, Economic outcomes and political support for British governments among occupational classes: a dynamic analysis, *The American Political Science Review*, 76, 1982, blz. 259 - 284; F.A.A.M. van Winden, *On the interaction between state and private sector*, Amsterdam, Noord-Holland, 1983.

5) Het gaat hier om een zogenaamd 'logit-model'. Het traditionele regressiemodel is niet geschikt om keuzeproblemen empirisch te analyseren omdat het waardebereik van de afhankelijke variabele uit een hoogstens aftelbaar aantal elementen bestaat. Om deze problemen te verhelpen is het (multinomiale) 'logitmodel' ontwikkeld (zie G.S. Maddala, *Limited dependent and qualitative variables in econometrics*, Cambridge University Press, Cambridge, 1983).

krijgen. Als dit ook voor Nederland zou gelden, dan wordt het voor het kabinet-Lubbers bijzonder moeilijk, in één jaar de verloren populariteit van de drie voorgaande jaren terug te winnen.

In het kader van een algemeen politiek-economisch model presenteert Van Winden ook een kiesgedragmodel. In dit model zijn vier sociaal-economische posities als uitgangspunt gekozen, te weten ambtenaren, kapitaaleigenaren, werknemers in de particuliere sector en uitkeringstrekkers. Van Winden veronderstelt dat kiesgedrag wordt bepaald door de mate waarin kiezers vinden dat hun groeps- of klassebelangen (uitgedrukt in klasse-inkomen, klassegrootte en de aan de betreffende klasse toekomende collectieve goederen) door politieke partijen behartigd worden. Er wordt ook hier onderscheid gemaakt tussen de werkelijke prestaties (zo nodig gewogen naar de invloed van een partij in een coalitie) van een regeringspartij en de hypothetische prestaties van een partij die in de betreffende periode in de oppositiebanken zat. Er wordt verondersteld dat kiezers vroegere prestaties in hun beoordeling mee laten tellen. Een belangrijk voordeel van dit model boven de andere is dat het ook toepasbaar is ingeval er van een meer-partijensysteem sprake is waarin de meerderheid van de regeringen uit coalities bestaat. Een empirische toetsing van dit model ontbreekt vooralsnog, doch er wordt aan gewerkt.

Populariteit van politieke partijen in Nederland 1970-1981

Zoals in de vorige paragraaf gezegd werd, is recent gepoogd om het kiesgedrag en in het bijzonder de populariteitsfunctie theoretisch te funderen. Bij de empirische toepassingen in dit artikel zullen we het model hanteren dat door een van de auteurs is ontwikkeld (6). Het model is geschikt voor een meer-partijensysteem. Het gaat, precies zoals de modellen van Fiorina, Hibbs en Van Winden, uit van de verklaring van individueel gedrag. Vooralsnog concentreren wij ons dus op de stappen a en b uit de figuur. Daarmee verschilt het van het model van Frey en Schneider. Het voornaamste verschil met de modellen van Fiorina en Hibbs ligt in de gekozen specificatie van het onderhavige model, die een toepassing mogelijk maakt op meer-partijensystemen waarin de regeringen in de regel uit coalities bestaan. Het voornaamste verschil met het model van Van Winden is dat er geen onderscheid naar sociale groepen wordt gemaakt.

Het model zit als volgt in elkaar: neem aan dat er N kiezers en n partijen zijn. Neem verder aan dat kiezer i op tijdstip t op partij m zal stemmen als het nut - dat hij of zij van deze partij zou verwachten indien deze partij aan de macht is - hoger is dan dat van alle andere partijen. Het nut hangt af van de prestaties van de partij in het heden en in het verleden en de sympathie of antipathie die de kiezer heeft ten opzichte van de desbetreffende partij. We hebben dus te maken met een micro-economisch gefundeerd model, dat wil zeggen keuzen van individuen worden bepaald door individuele kenmerken. Onder een aantal vereenvoudigende veronderstellingen kan een stelsel populariteitsfuncties worden afgeleid dat het mogelijk maakt de populariteit van een partij, dat wil zeggen het (verwachte) stemmenaandeel in procenten, te schatten met macrogegevens en dus zonder gebruik te maken van gegevens betreffende het individuele stemgedrag (7).

In woorden kunnen we de vergelijkingen als volgt uitdrukken: de (logaritme van de) voorsprong, uitgedrukt in het percentage stemmen, van partij k op partij m op tijdstip t wordt bepaald door de (logaritme van de) voorsprong op tijdstip $t-1$, de prestaties van partij k op het moment t , minus de prestaties van partij m op tijdstip t , gecorrigeerd voor de bestaande sympathie of antipathie die aanhangers van k ten opzichte van m hebben en vice versa. Dus in feite hebben we op tijdstip t de volgende procedure: de partijen worden beoordeeld door de kiezers aan de hand

van een evaluatiefunctie en vervolgens wordt dit oordeel verwerkt in het stemgedrag.

Laten we ons eerst op de eerste stap concentreren. We gaan er van uit dat het oordeel over de prestaties voor partij k nul is als deze partij niet in de regering zit. Als de partij wel deel uitmaakt van de regering is zij een functie van de inflatie, p_t , en het aantal werklozen u_t (8). Deze twee variabelen zijn cruciale indicatoren voor de toestand van de economie op korte en middellange termijn. De in de empirische toepassingen gekozen specificatie van de evaluatiefunctie laat toe dat het oordeel over de toestand van de werkloosheid afhangt van het niveau van de inflatie en vice versa doordat naast de termen p_t en u_t ook het product $p_t u_t$ in de vergelijking is opgenomen. Een hoge werkloosheid wordt, bij voorbeeld, nog slechter beoordeeld als de inflatie ook hoog is, of een hoge inflatie wordt niet zo negatief beoordeeld als daar tegenover staat dat de werkloosheid laag is. Ook deze specificatie vormt een verschil tussen het onderhavige model en de vier in de vorige paragraaf beschreven modellen.

In tabel 1 en tabel 2 staan de door middel van regressie-analyse geschatte populariteitsfuncties voor de drie grote partijen in Nederland: PvdA, CDA en VVD (9) voor de periode van januari 1970 tot en met december 1981. De splitsing in twee tabellen naar de samenstelling van de regeringscoalitie is slechts om redenen van overzichtelijkheid gedaan. De vergelijkingen zijn simultaan over de gehele periode geschat.

De resultaten zijn statistisch gezien bevredigend. De verandering van de populariteit van de drie grootste politieke partijen kan in een grote mate verklaard worden door de toestand van de economie als men veronderstelt dat de kiezers de regering daarvoor verantwoordelijk houden.

Laten wij als voorbeeld nemen de tweede vergelijking van tabel 1. Deze verklaart het verschil in (de logaritmen van) de populariteit van het CDA en de PvdA, ingeval van

6) Zie P.S.A. Renaud en F.A.A.M. van Winden, op.cit. en F.A.A.M. van Winden, op.cit. Een eenvoudigere variant van dit model is al empirisch toegepast op het Verenigd Koninkrijk. Zie Borooah en Van der Ploeg, op.cit.

7) In Renaud en Van Winden, op. cit. is de formele afleiding te vinden. In formules ziet het stelsel er als volgt uit:

$$k_t^m = (1 - b)(v_t^k - v_t^m - E^{mk}) + b_{t-1}^{km}$$

waarbij:

$$k_t^m = \ln P_t^k - \ln P_t^m;$$

P_t^k = de populariteit van partij k ;

P_t^m = de populariteit van partij m .

Dus k_t^m is het verschil tussen de logaritmen van de populariteit van partij k en m op tijdstip t . Verder is b de geheugenparameter (b ligt tussen 0 en 1). Hoe groter b des te zwaarder telt het verleden. Het symbool v_t^k stelt de prestatie van partij k op het tijdstip t voor (dus niet in het verleden, het verleden is verdisconteerd in b). Het symbool E^{mk} is de verwachte sympathie of antipathie van de kiezers ten opzichte van m in vergelijking met k .

8) In Renaud en Van Winden, op. cit. is ook het reële beschikbare inkomen als verklarende variabele meegenomen. Er zijn twee bezwaren, een theoretisch en een praktisch, in te brengen tegen het opnemen van het reële beschikbare inkomen. Ten eerste wordt de koopkracht, dat wil zeggen de ontwikkeling van het reële beschikbare inkomen, voornamelijk bepaald door lange(re)-termijnontwikkelingen (bij voorbeeld op termijn van een jaar), terwijl we hier vooral geïnteresseerd zijn in korte-termijnontwikkelingen (termijnen van een week of een maand). Informatie over de koopkrachtontwikkeling is alleen op kwartaalbasis voorhanden. Dat laatste betekent dat er een groot verlies van informatie optreedt indien deze variabele mede wordt opgenomen bij de analyse (het aantal waarnemingen wordt sterk gereduceerd). Bovendien vonden wij dat de koopkrachtontwikkeling geen significant effect had op de populariteit van het CDA en de VVD.

9) Wij beperken ons tot de drie grote partijen in Nederland om een aantal redenen. In de eerste plaats zijn voor deze partijen de meest betrouwbare data beschikbaar. Verder worden de veranderingen in de aanhang van de overige partijen meestal door niet-economische factoren bepaald. Verder zij opgemerkt dat het CDA in de jaren zeventig jaren weliswaar formeel nog niet bestond, doch naar onze mening toch als een eenheid gezien kon worden.

Tabel 1. Populariteitsfuncties voor Nederland, januari 1970 tot en met december 1981; CDA/VVD vormen de regering en de PvdA is in de oppositie

$$\ln(\text{CDA}_t) - \ln(\text{VVD}_t) = 0,248 + 0,830(\ln(\text{CDA}_{t-1}) - \ln(\text{VVD}_{t-1}))$$

(4,19) (31,08)

$$- 0,567 p_t - 0,522 u_t + 2,165 p_t u_t$$

(4,02) (3,57) (3,80)

$R^2 = 0,95$; LM-AR(1) = 2,95

$$\ln(\text{CDA}_t) - \ln(\text{PvdA}_t) = 0,203 + 0,830(\ln(\text{CDA}_{t-1}) - \ln(\text{PvdA}_{t-1}))$$

(4,45) (36,55)

$$- 2,232 p_t - 1,094 u_t + 14,177 p_t u_t$$

(3,74) (4,32) (4,00)

$R^2 = 0,91$; LM-AR(1) = 0,13

$$\ln(\text{VVD}_t) - \ln(\text{PvdA}_t) = -0,046 + 0,830(\ln(\text{VVD}_{t-1}) - \ln(\text{PvdA}_{t-1}))$$

(3,09) (30,74)

$$- 1,665 p_t - 0,572 u_t + 12,012 p_t u_t$$

(3,75) (2,61) (3,29)

$R^2 = 0,90$; LM-AR(1) = 0,02

Toelichting:

- p_t is de inflatie op jaarbasis gemeten in perunages;
- u_t is de voor seizoensinvloeden gecorrigeerde werkloosheid gemeten in miljoenen arbeidsjaren;
- CDA_t , VVD_t en PvdA_t is het stemmenaandeel in procenten van respectievelijk het CDA, VVD en PvdA, zoals gemeten door opinieonderzoek;
- $\ln$ is de natuurlijke logaritme.

Vermeld zijn OLS-schattingen onder de restrictie dat steeds het verschil tussen de tweede en de eerste vergelijking de derde oplevert; t-waarden staan tussen haakjes; het aantal observaties is 143; R^2 is de correlatiecoëfficiënt; LM-AR(1) is een Lagrange-multiplicator/toets op eerste orde autocorrelatie (analoog aan de Durbin-Watson-statistic). Er is een $F(1, 134)$ -verdeling onder de nulhypothese. Merk op dat de toetsingsgrootheden geen van alle significant zijn en er dus geen sprake is van autocorrelatie.

een CDA/VVD-regering. Op de eerste plaats is te zien dat de vertraagde endogene (het verschil in populariteit in de voorgaande maand) een tamelijk hoge coëfficiënt (0,83) heeft, dat wil zeggen dat de gebeurtenissen in het verleden (tot gemiddeld $1/(1-0,83) = \pm 6$ maanden geleden) de situatie nu medebepalen. De geschatte coëfficiënten behorende bij inflatie, werkloosheid en het produkt van deze twee zijn achtereenvolgens -2,232, -1,094 en 14,177. Bekeken kan nu bij voorbeeld worden wat het effect is van een stijging van de werkloosheid bij constante inflatie. Als de gemiddelde inflatie op 5% ($p_t = 0,05$) wordt gezet, dan is het effect van een stijging van de werkloosheid op de populariteit van regeringspartij CDA ten opzichte van oppositiepartij PvdA: $-1,094 + 14,177 \times 0,05 (= -0,385)$.

Voorts moet worden opgemerkt dat een daling van de werkloosheid niet altijd een vergroting van de populariteit van de regering betekent. De inflatie zou namelijk kunnen gaan stijgen en dat zou negatief kunnen worden beoordeeld. Bovendien is interessant te melden dat de statistische toets dat de coëfficiënten van de evaluatiefuncties voor de verschillende partijen dezelfde waarden hebben, verworpen moet worden (10). Dit suggereert dat de regering niet als een homogene club gezien wordt, maar dat de coalitiepartners afzonderlijk worden beoordeeld, omdat bij voorbeeld PvdA-kiezers een andere waarde hechten aan werkgelegenheid of lage inflatie dan CDA-kiezers. Om dus te berekenen welk beleid, inflatie- of werkloosheidsbestrijding, gunstig is voor de populariteit van een regering moet men de samenstelling van de regering, het niveau van de inflatie en de werkloosheid en het (gepercipieerde) verband tussen die laatste twee kennen. Berekend kan worden dat bij voorbeeld CDA- en VVD-kiezers onder het eerste kabinet-Van Agt werkloosheidsbestrijding prefererden. Het kabinet concentreerde zich op inflatiebestrijding, hetgeen ertoe bijdroeg dat het zijn meerderheid bij de verkiezingen in 1981 kwijt was.

Tabel 2. Populariteitsfuncties voor Nederland van januari 1970 tot en met december 1981; CDA - PvdA vormen de regering en de VVD is in de oppositie

$$\ln(\text{CDA}_t) - \ln(\text{VVD}_t) = 0,248 + 0,830(\ln(\text{CDA}_{t-1}) - \ln(\text{VVD}_{t-1}))$$

(4,19) (31,08)

$$- 2,232 p_t - 1,094 u_t + 14,177 p_t u_t$$

(3,18) (3,67) (3,41)

$R^2 = 0,95$; LM-AR(1) = 2,95

$$\ln(\text{CDA}_t) - \ln(\text{PvdA}_t) = 0,203 + 0,830(\ln(\text{CDA}_{t-1}) - \ln(\text{PvdA}_{t-1}))$$

(4,45) (36,55)

$$- 3,014 p_t - 1,454 u_t + 21,761 p_t u_t$$

(3,48) (3,23) (3,45)

$R^2 = 0,91$; LM-AR(1) = 0,13

$$\ln(\text{VVD}_t) - \ln(\text{PvdA}_t) = -0,046 + 0,830(\ln(\text{VVD}_{t-1}) - \ln(\text{PvdA}_{t-1}))$$

(3,09) (30,74)

$$- 0,782 p_t - 0,360 u_t + 7,584 p_t u_t$$

(2,70) (1,79) (2,43)

$R^2 = 0,90$; LM-AR(1) = 0,02

Toelichting: zie tabel 1.

Beleidsreactiefuncties

Aan empirisch onderzoek, naar stap c uit de figuur dat tevens theoretisch onderbouwd is, is in de economische literatuur nog weinig aandacht besteed. Frey en Schneider hanteren zogenaamde beleidsreactiefuncties. De basisgedachte achter zo'n functie is erg eenvoudig. Een regering heeft verschillende beleidsinstrumenten tot haar beschikking; bij voorbeeld: de overheidsconsumptie. Om te bepalen of de politieke en/of economische situatie tot tevredenheid van de regering stemt, hanteert de regering een aantal indicatoren, zoals inflatie, werkloosheid of de populariteitscijfers uit opinieonderzoek. Stemt de situatie niet tot tevredenheid dan *reageert* de regering door gebruik te maken van beleidsinstrumenten. In het model van Frey en Schneider is de voornaamste indicator de populariteit van de regering. Zoals in het voorafgaande werd gezegd, veronderstellen zij dat een regering, zolang haar populariteit niet onder een kritieke grens is gekomen, doet wat ze op grond van haar ideologische overtuiging juist acht. Indien haar populariteit onder de kritieke grens belandt, reageert de regering door het verhogen van de overheidsuitgaven.

Deze veronderstellingen zijn ons inziens, zoals reeds gezegd, niet erg realistisch. Zoals ook reeds in de vorige paragraaf vermeld werd, heeft het eerste kabinet-Van Agt in strijd met het gepostuleerde gedrag gehandeld. In een andere studie heeft een van de auteurs aangetoond (11) dat er in de periode 1970 tot en met 1981 voor zowel de CDA/PvdA- als de CDA/VVD-coalities geen statistisch verschil te zien is tussen het gedrag of het reactiepatroon met betrekking tot het gebruik van een aantal beleidsinstrumenten (12) ongeacht of er sprake is van een situatie van een populariteitstekort of een populariteitsoverschot. Anders gezegd, in de onderzochte periode bleken regeringen niet anders te reageren in een situatie van een populariteitsoverschot dan in geval van een tekort. Bovendien kon op het geaggregeerde niveau geen echt verschil gevonden worden tussen het beleid van een CDA/VVD- en een PvdA/CDA-regering voor de genoemde uitgavencategorieën. De stap c uit de figuur 1 is ons inziens veel ingewikk-

10) Zie voor de technische details Renaud en Van Winden, op. cit. De toetsingsgrootheid heeft de waarde 2,05 en een $F(18,405)$ -verdeling.

11) Zie Renaud en Van Winden, op. cit.

12) Te weten: de overheidsconsumptie, de overheidsinvesteringen, de loonvoet in de publieke sector en de totale inkomensoverdrachten van de overheid aan gezinshuishoudingen.

kelder dan door Frey en Schneider wordt gesuggereerd, maar daar zullen wij hier niet verder op ingaan 13).

Besluit

De voornaamste conclusie uit het bovenstaande is dat de stappen a en b uit de figuur (de invloed van macro-economische variabelen op de populariteit van regeringen) voor Nederland ondersteuning vinden in onze onderzoeksresultaten. Een verder onderzoek naar het verband tussen economie, kiezers en regeringsbeleid is niettemin zeker gewenst. Dit soort onderzoek dient dan wel uit te gaan van expliciete gedragstheoretische fundamenten. Een van de auteurs is momenteel werkzaam binnen een onderzoeksproject, dat een verdere micro-economische fundering van de stappen a en b uit de figuur beoogd te ontwikkelen. De eerste resultaten van dit onderzoek naar een economische verklaring van kiezersgedrag zijn inmiddels verschenen 14).

De nieuwsgierige lezer wil nu natuurlijk conclusies zien aangaande de herverkiezingskansen van het kabinet-Lubbers. Met behulp van de geschatte populariteitsfuncties (tabellen 1 en 2) kunnen de huidige en toekomstige populariteit van de regering geschat worden, gegeven de ontwikkeling van het niveau van de werkgelegenheid en inflatie. De resultaten die we hier zullen presenteren moeten uiteraard met de nodige voorzichtigheid beoordeeld worden, gezien alle veronderstellingen die eraan ten grondslag liggen. Om met het model te voorspellen moet een basistijdstip genomen worden. Als uitgangspunt is gekozen de populariteit van de partijen, en het niveau van de werkloosheid en inflatie ten tijde van de verkiezingen in mei 1982. De VVD, het CDA en de PvdA behaalden destijds respectievelijk 23,1, 29,4 en 30,4 procent van de stemmen (de regeringspartijen behaalden samen dus 52,5%). De inflatie bedroeg toen 6,4% op jaarbasis en de (voor seizoensinvloeden gecorrigeerde) werkloosheid bedroeg 520.000 arbeidsjaren 15). Als we een uitspraak willen doen over de populariteit van deze partijen nu of in de toekomst, moeten we een veronderstelling maken aan-

gaande de som van de populariteit van deze partijen, daar alle overige partijen buiten beschouwing zijn gebleven. Wij zullen de 82,9% van de stemmen die deze partijen in 1982 te zamen behaalden, als uitgangspunt nemen.

Uitgaande van de ramingen dat inflatie en werkloosheid in mei 1986 resp 2,5% en 750.000 arbeidsjaren zullen bedragen, wordt de populariteit van de huidige regeringspartijen op 45,6% en die van de PvdA op 37,3% geschat bij een totale populariteit van 82,9%. Nogmaals gezegd, om tot voorspellingen te komen moet een schatting voorhanden zijn van de totale populariteit van de drie grote partijen. Het hier gehanteerde model geeft alleen een verklaring voor de relatieve verschuivingen. Als de drie grote partijen samen 90,5% van de stemmen zouden behalen, doordat bij voorbeeld klein rechts op het CDA en/of de VVD gaat stemmen, dan zouden de regeringspartijen volgens dit model 50% van de stemmen krijgen, gegeven het verwachte niveau van inflatie en werkloosheid. Wij wijzen er echter nogmaals op dat dit soort voorspellingen slechts vingeroefeningen zijn, die te zeer afhangen van de modelveronderstellingen om er vergaande conclusies aan te verbinden. Er zijn ook veel determinanten van de regeringspopulariteit buiten beschouwing gelaten, zoals het effect van kruisraketten, discriminatiewetten en dergelijke. Economen zullen dan ook, zeker op dit gebied, moeten blijven streven naar samenwerking met andere disciplines.

**P.S.A. Renaud
A.J.H.C. Schram**

13) Zie bij voorbeeld P.S.A. Renaud en F.A.A.M. van Winden, *Tax rate and government expenditure*, University of Amsterdam, 1985; B.C.J. van Velthoven en F.A.A.M. van Winden, Towards a politico-economic model of social security, *European Economic Review*, 1985 en F.A.A.M. van Winden, op. cit.

14) A.A. Jaarsma, A.J.H.C. Schram, en F.A.A.M. van Winden, On the voting participation of public bureaucrats, *Public Choice*, jg. 48, nr. 2, blz. 183 – 185; idem, Kiezersopkomst in Nederland, een empirische analyse, *Acta Politica*, jg. 21, blz. 39 – 56.

15) De hier gebruikte gerealiseerde inflatiecijfers zijn afkomstig van het CBS, de werkloosheidscijfers komen van het Ministerie van Sociale Zaken en Werkgelegenheid. Toekomstige waarden zijn CPB-ramingen.